

Nr 1 • 2019

..LIKA VÄRDE

TEMA

Neuropsykiatriska
funktionsnedsättningar

Från oro till ro
i klassrummet

Visuellt lugn lärmiljö
bra för alla

Att bli självständig

Ny forskning Ungdomars röster om egen delaktighet

Specialpedagogiska
skolmyndigheten

För en skola där alla elever närvarar

FOTO: OLLE MELKENHED

Tusentals elever kommer inte till skolan. De uteblir vecka efter vecka. I nyhetsrapporteringen kallas de hemmasittare. Det är en förskönande omskrivning. Det handlar om långvarig problematisk skolfrånvaro som får mycket stora konsekvenser. Jag vet, inte minst från mina tidigare erfarenheter som barnombudsman, vilket lidande det orsakar för de barn som drabbas.

Det handlar inte bara om barn med funktionsnedsättning. Men vår erfarenhet är att barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är extra utsatta. Rent generellt gäller också att det är dubbelt så vanligt att elever med funktionsnedsättning är missnöjda med sin skolsituation och känner otrygghet i skolan.

Skolfrånvaro måste förebyggas. Det kräver ett väl utvecklat främjande elevhälsoarbete och tät samverkan mellan elevhälsa och lärare. Det kräver också en insikt om att barn är olika och att elevens behov måste vara vägledande. Inkludering är inte placering, det handlar om att barnet måste få förutsättningar att känna delaktighet och sammanhang och att lärmiljön är tillgänglig.

Skolfrånvaro måste åtgärdas. Det kräver tät uppföljning och snabba reaktioner. Åtgärder mot frånvaro får inte hänga på eldsjälar. Det krävs systematik, rutiner och att skolans olika kompetenser hjälps åt i samarbete med barn- och ungdomspsykiatri och andra externa nyckelaktörer.

Alla skolhuvudmän måste sedan 2018 utse skolchefer som ett stöd i arbetet med att säkerställa att lagar och regler efterlevs. De ska med andra ord säkerställa att huvudmannen ger verksamheten goda förutsättningar att klara skollagens krav på en skola där alla elever ges goda förutsättningar att nå sina mål.

Vi bjuder nu in samtliga skolchefer till dialoger. Det gör vi tillsammans med Skolverket och Skolinspektionen. Vi vill berätta om vårt samlade stöd. Vi kommer också att fråga vilket stöd skolcheferna önskar av oss skolmyndigheter för att ge förutsättningar för en likvärdig utbildning.

Fredrik Malmberg

Generaldirektör, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Lika värde

Specialpedagogiska skolmyndigheten ger ut tidningen Lika värde. Den kommer ut med fyra nummer om året. Vi skickar den till förskolor, skolor, utbildningsförvaltningar och skolpolitiker runt om i Sverige. Tidningen är kostnadsfri och kan beställas på www.spsm.se.

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialsolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.

©2019 Specialpedagogiska skolmyndigheten
Ansvarig utgivare: Birgitta Olsson Tapper
Redaktör: Sara Håkansson
Redaktion: Malou Nordlöf Ekström, Karina Johansson och Kajsa Wirén.
Adress: Specialpedagogiska skolmyndigheten, Lika värde, Box 6074, 700 06 Örebro
Telefon: 010 473 50 00
E-post: likavarde@spsm.se
Facebook, Instagram, Twitter: SPSMSverige
LinkedIn: Specialpedagogiska skolmyndigheten
Omslag: Rörelsepaus på Ugglekolan i Södra Sandby.
Omslagsfoto: Lennart Perlenhem

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Prenumerera kostnadsfritt på Lika värde.
www.spsm.se/likavarde

Redaktionen ansvarar ej för insänt, ej beställt text- och bildmaterial. Citera oss gärna, men ange alltid källan.

Produktion: Liljedal Communication AB
Tryck: Lenanders Grafiska AB
ISSN: 1652-3466

Tydlighet och inkludering ger trygghet och självförtroende

Lunchrasten är slut. Eleverna kommer in i klassrummet där Ida Jonsson och Maria Pettersson tar emot för en mattelektion i halvklass. De arbetar strukturerat med tydlighet och inkludering. Det ger eleverna trygghet och självförtroende.

Redan efter två månader har Maria Pettersson byggt upp en nära relation med Sham Alkadi. Då har Sham lättare att ta till sig undervisningen.

– Vi filmar genomgången för att en del elever behöver se den en gång till. Det är viktigt särskilt i matematik, säger Ida Jonsson.

– Goda relationer är grunden för en bra undervisning, säger Maria Pettersson.

Lektionen äger rum på Håggetorpsskolan i Tibro. Efter en lärarledd genomgång av ”lika med”-tecknet, fortsätter eleverna att arbeta med olika uppgifter. Några arbetar med räknehändelser medan andra laborerar och samarbetar med konkret material. Under tiden går lärarna runt för att se om eleverna förstått uppgifterna.

– Vi vill veta mer om varje elevs lärande. Om någon inte hänger med eller orkar koncentrera sig, vill vi veta vad det beror på så de kan komma vidare i sitt lärande. Genom observationer när eleverna arbetar enskilt eller när vi samtalar med dem, kan vi omvärdera och organisera vår kommande undervisning så den passar alla, säger Ida.

Eftersom hon filmat genomgången med en pekplatta, kan eleverna se genomgången flera gånger.

– Det är viktigt att vi har en undervisning som utgår från vad eleverna är i behov av, säger Maria.

För att öka förståelsen tar lärarna fram en balansvåg med plockmaterial. Det ger stöd i att gå från konkret till abstrakt tänkande.

Med stigande mognad, involverar de eleverna i sitt eget lärande. För att göra eleverna delaktiga använder Ida och Maria

tydliga och konkreta målbeskrivningar, när de återkopplar elevernas prestationer mot målen. De arbetar också med att göra eleverna medvetna om vad de förväntas göra, vilka de ska arbeta med, hur länge de ska arbeta och vad som händer sedan. Detta beskriver lärarna inte bara med ord, utan även visuellt.

– Med det här arbetssättet gynnas alla och färre elever är i behov av särskilt stöd, framhåller Ida och Maria.

Ida och Maria tycker också att det är viktigt att det finns stödstrukturer som ger eleverna tankemodeller för hur de ska hantera olika uppgifter. Exempelvis en checklista som tydliggör om de fått med sig alla steg i problemlösningen. För att förklara matematiken använder de både bilder och strukturerade modelleringar. Det ger stöd för elevernas tankestruktur.

Bemötandet har en avgörande betydelse: Jag ser att du tycker det är svårt. Jag försöker förstå hur du tänker. Vi kommer att klara det här om vi hjälps åt. Det ger trygghet.

– Vi försöker undvika tillrättavisningar och ger eleverna strategier istället. Samtidigt gör vi klart för dem att de även har ett eget ansvar, säger Ida.

Flera forskare lyfter fram relationernas betydelse för lärandet. Eleverna ska känna sig trygga och det är viktigt att alla får känna att de kan lyckas. Ett sätt är att låta eleverna använda kompensatoriska verktyg. Det göra Ida och Maria, men de är också noga med att förklara för eleverna när de övar med kompensatoriska verktyg och när de visar sina färdigheter utan verktygen.

– Vi hade tidigare några elever i årskurs 5, som hade svårt att nå målen i matematik. Då fick vi råd av Specialpedagogiska skolmyndigheten att avgränsa och arbeta med ett område i taget samtidigt som vi kompenserade med olika hjälpverktyg. Då såg vi att deras lust att lära kom tillbaka, säger Ida. ■

TEXT: **Torbjörn Svensson**
FOTO: **Siv Öberg**

Redaktör
Karina Johansson

karina.johansson@spsm.se

Nya AVHANDLINGAR

Measures that matter: Facilitating literacy through targeted instruction and assistive technology

Thomas Nordström
Linnéuniversitetet, 2018

Resultatet visar hur anpassad undervisning, baserad på bedömningsdata och rekommendationer, kan användas för riktade insatser gentemot elevers individuella behov. Avhandlingen visar också hur användandet av assisterande teknik kan vara stärkande för elever med grava lässvårigheter.

Peer interaction in preschool: Necessary, but not sufficient: The influence of social interaction on the link between behavior difficulties and engagement among children with and without need of special support

Madeleine Sjöman
Jönköping University, 2018

Aktivt engagerade barn i förskolans vardag mår bättre, lär sig och utvecklas mer. Genom att sätta in extra stöd för barn med beteendessvårigheter redan i förskolan, kan engagemanget öka och därigenom koncentrationssvårigheter minska samt inlärnin underlättas.

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

Alla elevers rätt till läsning

Hade du inte möjlighet att närvara vid Myndigheten för tillgängliga mediers (MTM) studiedag "Alla elevers rätt till läsning – en studiedag för dig som möter elever med lässvårigheter"? Då har du ändå möjligheten att ta del av föreläsningarna och presentationerna i efterhand. Föreläsningarna filmades av UR-Samtiden och finns samlade tillsammans med de olika presentationerna på MTM:s webbplats.

mtm.se

3D-teknik ökar tillgänglighet och förståelse

3D-tekniken och möjligheten att skriva ut tredimensionella modeller innebär ytterligare möjligheter för elever med synnedsättning eller blindhet. Förutom att förstora det som inte kan ses med ögat, till exempel en cell eller ett virus, så går det att förminska till exempel byggnader för att kunna upptäcka detaljer i arkitekturen.

3D-tekniken passar dessutom alla elever i skolan och bidrar till ökade kunskaper i bland annat naturvetenskap, teknik, konstruktion, konst, matematik och design. På internet finns många olika kostnadsfria tredimensionella ritningar för 3D-skrivaren som kan användas i skolan.

Exempel på ritprogram kan du bland annat hitta på 3D-verkstans webbplats där de listar 3D-ritprogram för olika skolåldrar:

3dverkstan.se/aatta-cad-program-for-skola

FOTO: ASA ROSANDER-GREHOLT

Guide och verktyg för ökad funktionsrätt-

I slutet av förra året avslutades projektet "Från snack till verkstad" som under tre år har arbetat för att stärka användningen av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Projektet har bland annat resulterat i en webbaserad verktygslåda som ska underlätta det intressepolitiska arbetet för funktionshinderrörelsen och i en funktionsrättsguide som vänder sig till de som vill veta mer om rättigheter.

Projektet som drivits av Funktionsrätt Sverige med stöd av Allmänna Arvsfonden har även engagerat sig i rättsfall för att funktionsrättsrörelsens jurister ska få kunskaper och metoder inför rättsliga processer för personer med funktionsnedsättning.

toolkit.funktionsrattskonventionen.se verktygslåda för funktionshinderrörelsen

guide.funktionsrattskonventionen.se funktionsrättsguiden

Bli bättre på att lyssna på unga med intellektuell funktionsnedsättning

Sveriges första demokratiåger för ungdomar och unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning genererade många klokheter kring hur det går att underlätta ett aktivt medborgarskap och ett aktivt påverkande. Dessa finns nu samlade tillsammans med metoder, konkreta tips, rekommendationer och inspiration i en rapport som heter "Alla vill vi prata med en politiker". Publikationen riktar sig främst till beslutsfattare men kan också vara ett bra komplement för skolans undervisning.

Rapporten är utgiven av Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (FUB) som också arrangerade lägret. Du kan hämta den på FUB:s webbplats. Där hittar du också en inspirerande dokumentärfilm om lägret som heter "Jag gör min röst hörd".

fub.se

Allmänna råd om mottagande i grundskolan

Skolverket har publicerat allmänna råd som handlar om den utredning som ska genomföras inför beslut om mottagande i grundskola och gymnasieskola. Där kan du också läsa om handläggning av ärenden om mottagande i grundskolan och gymnasieskolan samt om urval till gymnasieskolans nationella program med offentlig huvudman.

Prickens kompisar – barnböcker om funktionsnedsättningar

Barnboksprojektet Prickens kompisar producerar barnböcker som handlar om olika situationer och olika funktionsnedsättningar. Böckerna riktar sig till barn från tre till sex år. Redan

nu finns ett tiotal mångfaldsböcker utgivna med bilder och berättelser om bland annat hur det är att ha en morfar med adhd, att ha en protes, att vara rullstolsburen och att ha en synnedsättning. Syftet med böckerna är att främja mångfald och motverka utanförskap. Under 2019 planeras ytterligare 20 böcker inom projektet som finansieras av Allmänna arvsfonden.

Böckerna finns att beställa på Funkibatorbutiken.

funkibatorbutiken.se

Utvecklingsamordnare

Tone Engen

tone.engen@spsm.se

Töcken i tiden

Specialpedagogiska skolmyndighetens

senaste omvärldsanalys visar att mycket av det som händer på utbildningsområdet är omtöcknande. Skolan var inte under 2018 högst på den politiska dagordningen som under tidigare valår. En segdragen regeringsbildning skapade ovisshet. Framtidsfrågorna i skolan kan vara svåra att sja om: Vad kommer? Vad går? Vad består?

Tidiga tecken på behov av stöd för barn och elever är dock något som är tydligt adresserat i form av kommande läs- och skrivgaranti i skollagen. Det finns även ett antal utredningar som syftar till att öka likvärdigheten i utbildningen genom att utjämna en socioekonomisk ojämlikhet. Detta är naturligtvis viktigt. Men jag hyser en viss oro för andra likvärdighetsfrågor, exempelvis funktionshinder som tycks vara än osynligare i skolpolitiken.

Tonläget i utbildningspolitik och praktik förefaller bli strängare genom ord som kunskapskrav, plikt, krävande föräldrar, mobilförbud, krav på skolhuvudmän. En ton som i praktiken kan uppfattas stå i kontrast till det främjande och förebyggande arbetssätt som förespråkas tillsammans med en tillitsbaserad styrning.

Tonen mellan skolor och vårdnadshavare framstår också som hårdare. Lärare uppmärksammar att många vårdnadshavare gör elevernas läxor och föräldrar uppger att de behöver göra det för att läroplanens kunskapskrav är för svåra. En undersökning från Lärarnas riksförbund visar dessutom att en majoritet av lärarna i grund- och gymnasieskolan utsätts för påtryckningar från elevernas föräldrar – framför allt när det gäller läxor, undervisningsupplägg och betyg. Detta har blivit ett arbetsmiljöproblem. Ofta blir vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättning kategoriserade på samma sätt som de som klagar på barnens betyg generellt: i kategorin påfrestande föräldrar när de egentligen efterfrågar rätten till likvärdig utbildning.

Desto mer positivt framstår begrepp som innovation, partnerskap och universell design för lärande. Men är de så nya? Vad innebär de egentligen? Behöver vi en töckentolk? För barn och unga är både nutid och framtid viktig. Ingen tid går i repris. Vårt uppdrag är att se tecknen i tiden för att hindra att deras utbildning blir en tid i töcken.

Tone Engen

TEMA

NEUROPSYKIATRISKA FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR

Barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättning är ingen homogen grupp. Därför behöver stödet i undervisningen utgå från den enskilda individens behov. Men det finns generella åtgärder du kan göra som minskar behovet av stöd. Läs om tre verksamheter som tagit tag i utmaningar på olika sätt.

I arbetet med att vända utvecklingen har skolan diskuterat både inkludering och extra anpassningar, berättar Helena Klintberg och Elin Östebo.

Från oro till ro

Det är möjligt att med små medel vända utvecklingen i en klass och i en hel skola. Det är Assaredsskolans erfarenhet efter att ha fått rådgivning och fortbildning i att hantera elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Förra läsåret var situationen på väg att bli ohållbar i en lågstadielklass på Assaredsskolan i Göteborgsförorten Kortedala. I klassen fanns ett fåtal utåtagerande elever som skapade oro och konflikter.

– Vi kände att vi hade provat allt. Att vi hade kört fast och behövde stöttning i hur vi skulle arbeta pedagogiskt med de här eleverna, säger biträdande rektor Elin Östebo.

Lärarna hade sedan tidigare fått fortbildning i lågaffektivt bemötande och även gått Skolverkets specialpedagogiska lyft. Men de behövde något mer konkret och vände sig till Specialpedagogiska skolmyndigheten. Det var inledningen på ett arbete som har inkluderat all pedagogisk personal på skolan. De har fått rådgivning, hjälp med kartläggning och tillgång till ett webbaserat studiepaket riktat till pedagoger som möter barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

– Det har varit jättebra. Vi har breddat basen för det specialpedagogiska arbetet. I dag är det inte bara specialpedagogerna som ska rycka ut och lösa problemet. Att det är ett gemensamt ansvar att hantera alla elever har gjort den största skillnaden för oss, säger Elin.

I dialogen med Specialpedagogiska skolmyndigheten har Assaredsskolan fått bekräftelse på att de gör mycket rätt och därmed en stärkt tro på vad de gör. Det gäller bland annat tydliga lektionsramar som att läraren alltid tar eleverna i hand på väg in i klassrummet och att målet för lektionen

och vad eleven ska börja med, står uppskrivet på tavlan. Sedan tidigare har de också arbetat med bildstöd, inläsningshjälp som gör att eleverna kan lyssna på läromedlen och styrda rastaktiviteter.

Det steg skolan tagit det senaste året handlar om, med specialpedagogen Helena Klintbergs ord, att ”normalisera” extra anpassningar.

– Alla elever har tillgång till inläsnings-tjänst. Alla kan sätta upp färgkodade scheman på sin bänk och alla som behöver det kan gå undan eller sätta sig under bordet och läsa om det är bra för henne eller honom. Det skapar en acceptans för att vi alla fungerar olika. Sedan behöver man inte sätta etiketter på det utan endast konstatera att det är bra för just den eleven, säger Helena.

Den gemensamma fortbildningen har också skapat nya diskussioner om vad inkludering egentligen innebär.

– Det är lätt att tänka att inkludering är att alla ska vara med i gruppen och göra samma sak hela tiden. Men så är det inte. Inkludering är att få tillhöra en grupp, vara med på det man kan och att lyckas med det, säger Helena.

En av lösningarna har varit att låta elever vara med i klassen på förmiddagen och job-

ba enskilt med pedagog efter lunch. På det sättet orkar eleverna med skoldagen bättre och får möjlighet att lyckas när de är med i klassrummet.

En viktig ingrediens har också varit att jobba aktivt med värdegrunden. Det hjälper eleverna att klara de situationer som uppstår i klassrummet samtidigt som läroplanens mål uppfylls.

– När barn får vara i en grupp där det får finnas olika personlighetstyper, lär de sig hantera olikheter. De lär sig att vi finns här tillsammans och att det är så det ska vara, säger Elin.

En av de elever som märkt av skolans arbete med extra anpassningar är Lilja. Hon går i årskurs 8, har adhd och dyslexi.

– Jag får den hjälp jag behöver, säger hon och berättar att hon får göra en del prov muntligt. Jag får F på alla prov när jag skriver, men jag får godkänt när jag får göra dem muntligt, säger Lilja.

Tack vare den hjälpen säger hon att det går bra i skolan nu, och hon hoppas att hon kommer att få gymnasiebehörighet.

Stödet från Specialpedagogiska skolmyndigheten kommer snart att upphöra. Men biträdande rektor Elin Östebo är övertygad om att skolans arbete med extra anpassningar kommer att hålla i sig.

– Det finns ingen väg tillbaka. Vi har sett

hur viktigt det är med extra anpassningar. Det har varit ett lärande för hela vår organisation. Vi har tvingats att fortbilda och förändra oss, och det har vi gjort. ■

TEXT: Carl-Magnus Höglund

FOTO: Johan Wingborg

Visuellt lugn lärmiljö bra för alla elever

Både personal och elever gillar att bilder och elevernas alster samlas på ett begränsat antal neutralt färgsatta ytor. Färgskalan i korridorerna och studiehallar hålls nedtonad och enhetlig. Samlade kring soffan är Anna Nilsson, Malin Jönsson, Marie Johansson, Ing-Marie Bergner, Heléne Henning och Gunilla Söderberg.

Med enkla medel och stort engagemang har Uggleskolan förenklat och rensat i sin fysiska lärmiljö. Resultatet är att eleverna fokuserar bättre på undervisningen.

Ugglekolan ligger i en liten skogsbygd i Södra Sandby, en av de större byarna på landsbygden utanför Lund. I skolan som ingår i Lunds skolområde, finns 300 elever i årskurserna F–6. Det första intryck som möter besökaren är en nerskalad miljö, som känns lugn och harmonisk.

– Det är precis det vi vill uppnå, berättar Malin Jönsson, en av skolans tre specialpedagoger. Skolan har under de senaste tre åren arbetat aktivt med att minska det visuella bullret och skapa en ordnad fysisk miljö som underlättar möjligheten till koncentration för alla elever.

Frostade nederdelar av klassrumsfönstren bidrar till en lugnare lärmiljö, så att inte uppmärksamheten vänds till vad som sker utomhus.

Förändringarna utgick från behovet att förbättra den fysiska lärmiljön för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och baseras på forskning.

Tack vare SIS-bidrag från Specialpedagogiska skolmyndigheten, kunde en av skolans specialpedagoger lägga tid på projektet. Samtlig personal fick utbildning om NPF och tillsammans genomförde de flera omfattande rensningar i skolans och fritidshemmets utrymmen.

Även eleverna blev delaktiga och hjälpte till på olika sätt med att rensa, måla och städa. Arbetet fortlever och vidareutvecklas och ingår numera i den ordinarie verksamheten.

– Vi har gjort en sakta, men stabil tankevända. Rensningsarbetet är inte någon engångsinsats, utan en del av vårt vanliga skolår. Varje år rensar vi på nytt, säger Malin.

– Att skolledningen drev projektet och uppmuntrade oss var viktigt, liksom att det var planerade aktiviteter och inte ”när du har tid över”, säger Ing-Marie Bergner, lärare i klasserna 4-6. Vi använde utvecklingsdagarna i kombination med föreläsningar och genomgångar kring hur vi ska tänka och varför det är viktigt.

Det finns många exempel på förändringar. Öppna hyllor ersätts med skåp med dörrar. Avgränsande akustikskärmar erbjuder

lugna vrår för den som behöver. I flera av klassrummen använder lärarna ljudutjämningsystem som skapar god ljudmiljö för eleverna, samtidigt som läraren sparar sin röst. Bildstöd används flitigt, bland annat för att visa dagens och veckans schema. Dessutom finns lektionsordningen skriven på tavlan inför varje lektion.

– **Årets utveckling** av lärmiljön är att ha rörelsepauzer för alla under dagen, berättar Anna Nilsson, lärare i årskurs 2. Vi gör på olika sätt, exempelvis genom att röra oss efter videofilmer eller på en rörelsebana utomhus. Eleverna uppskattar det verkligen!

Utöver detta finns taktila hjälpmedel att pilla på eller krama under lektionerna, tids-hjälpmiddel, stora pilatesbollar att sitta på istället för stolar och balansbrädor att stå på. Allt kan användas av alla.

– **Det är vår skola**, elevernas skola, inte mitt klassrum, säger Gunilla Söderberg, rektor för årskurs F-3. Ta ett helhetsbegrepp. Prata om det! Alla behöver ha samma tanke och grundsyn. Se till att skolledningen är drivande, håll fast i tanken och basera den i forskning. Lägg in arbetet i organisationen. Genomför arbetet lite i taget, planera in tid och ta med samtlig personal. Våga tänka lite nytt! ■

TEXT: **Bella Danowsky**
FOTO: **Lennart Perlenhem**

Bildstödstavlan utanför klassrummet visar hela veckans schema.

–Det är jättebra, tycker Melvin i årskurs 4. Han uppskattar också ljudutjämningsystemet och att skolan blivit mycket lugnare.

– Här är lättare att koncentrera sig än på min förra skola, säger han.

Att sitta på en pilatesboll eller stå på balansbräda kan vara bra alternativ till vanliga stolar.

Varje dag har klassen rörelsepauzer. Ett särskilt program instruerar och inspirerar till dans och rörelser. Varje genomfört pass ger klassen poäng och svårigheterna ökar efter hand.

Lär dig mer om NPF

Specialpedagogiska skolmyndigheten har flera webbaserade studiepaket och stödmaterial för dig som möter personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). "Studiepaket NPF" är till för dig som arbetar förskola, grundskola och gymnasiet. För förskolan kan även "Stödmaterial förskola" passa bra. Det fokuserar på trygghet, lek och kommunikation. I "Studiepaket vuxen" handlar en del om adhd och en annan om autismspektrumtillstånd. Alla passar att använda för kollegialt lärande och de innehåller bland annat filmer, texter och reflektionsfrågor.

spsm.se/studiepaket

Vad är NPF?

NPF är en förkortning för neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Till de vanligaste hör adhd, autism och Tourettes syndrom. De kallas neuropsykiatriska för att hjärnan och nervsystemet bearbetar information på ett annorlunda sätt.

NPF innebär att personen har en annan kognition, alltså tänker och löser problem på annat sätt. En person kan ha flera diagnoser samtidigt.

spsm.se/npf

Att bli självständig

– Hej och välkomna till kvällens program, jag heter Samuel Asplund och ska tillsammans med Rickard Sjöberg leda postkodmiljonären ikväll.

Orden kommer snabbt för Samuel Asplund. Han är en gänglig, snart 19-åring, som går Balders gymnasiesärskola i Skellefteå. Till sommaren tar han studenten och han har siktet inställt på att bo i gruppboende, och att leda postkodmiljonären på TV.

Samuel är blind sedan födseln och han har autism. Blindhet i kombination med autism är ofta en utmaning när det handlar om att hitta en fungerande pedagogisk miljö. Det har varit svårt för skolan att erbjuda utmaningar som var tillräckligt motiverande och engagerande.

Samuels klasslärare Maritha Lindholm, tog kontakt med Specialpedagogiska skolmyndigheten som i sin tur kopplade in kollegor inom Resurscenter syn som har specialistkunskap inom synområdet. Maritha fick i uppdrag att samla viktiga personer kring Samuel och skolan: föräldrar, synre-

Göran Olofsson, Maritha Lindholm och Sara Holmberg har ofta avstämningar kring Samuels framgångar.

Samuel Asplund har en egen hylla i skafferiet med müsli och annat han äter till frukost.

habilitering, habilitering samt Resurscenter Syn. Det nätverket har sedan dess haft regelbundna träffar.

– Alla i nätverket måste förstå att de spelar en viktig roll, säger Gerd Tobiasson Jackson, rådgivare på Resurscenter Syn. Och för att öka elevens delaktighet är det viktigt att utgå från den konkreta ”här och nu”-situationen. Tillsammans med sina kollegor Håkan Jansson som är rådgivare, My Paaske Toolanen som är psykolog och nätverket runt Samuel har vi arbetat utifrån den så kallade 5-stegsmetoden.

5-stegsmetoden tar utgångspunkt i den nutida och framtida livssituationen, och i det här fallet om övergången från skola till vuxenliv. Samuel har själv varit delaktig i processen och valt att arbeta med aktiviteter som att gå till skolmatsalen, göra sin egen frukost och köpa ingredienser till mellanmålet.

– Vi har lärt oss så mycket, säger Göran Olofsson, assistent till Samuel. Framförallt har vi börjat ställa frågor kring varför vi gör det vi gör.

Att fokusera på en aktivitet i taget och bryta ner den i olika moment gör det lättare att se var det går att göra förbättringar.

– Frukostsituationen var till en början i 28 olika moment, berättar Sara Holmberg, även hon assistent till Samuel. Nu har vi förenklat och är för närvarande nere på 12 moment. Flera av momenten klarar Samuel utan stöd. Det har varit en viktig lärdom att backa lite grand. Det räcker att vi håller oss i bakgrunden och bara påminner om vad nästa steg är.

– Ta en sådan enkel sak som käppen, säger Göran. Tidigare fanns vi alltid till hands för att ge honom den utan att vi egentligen reflekterade över det. Nu är Samuel noga med var han ställer käppen så att han lätt kommer åt den när han behöver den.

– Precis, fyller Sara i. Jag ser på min roll på ett annat sätt i dag, det jag gör och inte gör påverkar mer än vad jag tidigare trott. Och nu måste vi lära övriga kollegor samma förhållningsätt.

Om insatserna från Specialpedagogiska skolmyndigheten säger Maritha att det varit skönt med någon som haft inblick och kunnat agera bollplank.

– Det har varit ett stöd att känna att någon är intresserad av vår situation. Ett stöd som lärt oss att tänka och se ur nya perspektiv. Det kommer bli så bra för Samuel i framtiden och det är tack vare det samlade nätverket. Under våren kommer det att bli en succesiv utfasning. Och det märks på Samuel att han är på väg ut ur skolan nu, vilket är precis som det ska vara, avslutar Maritha. ■

TEXT: **Kajsa Wirén**

FOTO: **Patrik Degerman**

Samuels assistent Göran håller sig i bakgrunden, som stöd om det skulle behövas.

Alla dörrar är uppmärkta med punktskrift. Nu har Samuel övat på punktskrift och får exempelvis skolmatselden på punkt, något som ökar hans självständighet.

råd från **SPSM**

Fokusera på lösningar

Vad ska en förskola eller skola göra för att bli bra på att möta barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar? Och vems ansvar är det? Linda Petersson, rådgivare inom Specialpedagogiska skolmyndigheten ger några råd.

– Alla på förskolan och skolan möter barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, därför behöver alla grundläggande kompetens om dessa. Det är allas uppgift att få verksamheten att fungera, men det är förskolechefens och rektors ansvar att skapa förutsättningarna för det.

Ibland uppstår svåra situationer kring elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Då är det lätt att tänka att eleven bara vill jäklas.

– Försök att vara lösningsfokuserad. Eleven kanske inte förstod vad du förväntade dig av henne eller honom. Lägg inte skulden på eleven eller på dig själv. Utgå istället från det som hände för att lära och ta då hjälp av dina kollegor. Fundera över vad du eller ni kan göra för att en liknande situation inte ska uppstå igen.

Lindas råd är att skapa en lärmiljö som är begriplig och hanterbar för barnen och eleverna. De behöver då svar på frågorna: Var ska jag vara? Vem ska jag vara med? Vad ska jag göra? Hur ska jag göra? När? Hur länge? Vad händer? Vad händer sedan?

– För att kunna ge individanpassat stöd är det viktigt att göra en pedagogisk kartläggning. Först då kan man se vad barnet eller eleven är i behov av. Ta hjälp av en specialpedagog eller speciallärare för att komma fram till vilket stöd som passar barnet eller eleven.

TEXT: **Sara Håkanson**

FOTO: **Lina Arvidsson**

spsm.se/npf

Kurser och konferenser

Tema CHARGE syndrom

Malmö 2 april

En tematräff för anhöriga och professionella i skolan och landsting. Exempel på extra anpassningar och redovisning av hur sociala medier har påverkat livet för föräldrar till barn med funktionsnedsättningar.

Arrangörer är Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor, Mo Gård och Specialpedagogiska skolmyndigheten. Anmälan senast 18 mars

Innovativa ledare för tillgängliga lärmiljöer

Göteborg 3 april

En dialogkonferens för förskolechefer och rektorer om organisering av miljöer som främjar alla barn och elevers lärande och utveckling. Exempel från forskning och pågående innovativ förskole- och skolutveckling. Anmälan senast 20 mars

Utvecklingsprojekt i förskola och skola

Växjö 8 maj

Malmö 16 maj

Inspirationsträffar om hur förskolor och skolor kan söka SIS-bidrag (särskilda insatser i skolan) till egna utvecklingsprojekt. Medverkande i tidigare projekt berättar om sitt arbete och sina erfarenheter.

Anmälan senast 24 april respektive 2 maj

Erfarenhetsutbyte för förskolan

Stockholm 14 maj

En dag med kollegiala samtal och reflektion kring aktuella frågeställningar som rör det specialpedagogiska fältet inom förskolan.

Anmälan senast 27 april

Skoldatatek – en tillgänglig lärmiljö genom it

Karlstad 23–24 maj

En konferens om hur du kan arbeta med skoldatatek-verksamhet för att möta elever med funktionsnedsättning. Konferensen utgår ifrån skollagen, läroplaner samt handlingsplanen utifrån den nationella digitaliseringsstrategin. Anmälan senast 12 april

Mer om dessa och andra kurser och konferenser finns på spsm.se/kurser

Nya läromedel

Finland – en del av Norden

Danmark – en del av Norden

Två nya böcker i serien om länder i Norden. Den ena handlar om bland annat städer, mat, djur, natur och naturtillgångar i Finland. Den andra om danska städer, vindkraftverk, Legoland, H.C. Andersen och Öresundsbron med mera. I serien ingår även böcker om Sverige och Norge. En bok om Island släpps under våren.

Målgrupp: elever i grundskolans årskurs 7–9.

spsm.se/webbutiken

Konferenser om garanti för tidigt stöd

Den 1 juli träder ”Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser” ikraft. För att berätta om de nya bestämmelserna och vad de innebär för pedagoger, skolledare och skolhuvudmän bjuder Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolverket in till nio konferenser. De kommer att äga rum i Stockholm, Göteborg, Malmö, Umeå och på Arlanda i slutet av mars och början av april.

spsm.se/garanti-tidigt-stod

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

Bidrag till studerande inom särsvux

Skolor som anordnar särskild utbildning för vuxna kan söka bidrag åt sina studerande. De studerande kan få bidrag för de timmar hon eller han är med i undervisningen, som mest kan det bli 9 700 kronor per månad. De studerande ska ha fyllt 18 år, vara bosatta och folkbokförda i Sverige.

spsm.se/bidrag-sarvux

FOTO: ROLAND MAGNUSSON/ISTOCKPHOTOS.COM

Filmade frågor och svar

Varje vecka publicerar vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten en filmad fråga med svar på vår webbplats. Frågor kommer från tjänsten "Fråga en rådgivare" som svarar på frågor om specialpedagogiska konsekvenser av en funktionsnedsättning. På webbplatsen finns också många skriftliga frågor och svar. spsm.se/fragaenradgivare

266 916

besök hade tjänsten "Hitta läromedel" under 2018. Här finns tusentals läromedelstitlar från olika förlag. Söktjänsten presenterar läromedel som passar barn och elever med olika behov utifrån ett tillgänglighetsperspektiv. Här finns också inspirationssidor för olika ämnen, områden och skolformer.

spsm.se/hittalaremedel

Dialog för skolchefer

Under vintern och våren har skolchefer med ansvar för grund- eller gymnasieskolan möjlighet att samtala om utmaningar, behov, lösningar och möjligheter till samverkan. Det är Specialpedagogiska skolmyndigheten, Skolverket och Skolinspektionen som bjuder in till skolcheferdialoger. Deltagarna ska bland annat få idéer och kunskap om hur de kan säkerställa att alla elever får det stöd de har rätt till.

spsm.se/skolcheferdialog

Verksamhetsansvarig
för rättighetsfrågor

Pia Persson

pia.persson@spsm.se

FOTO: DRAGO HINLÖVIC

Ta itu med frånvaron

I slutet av förra året uppmärksammade media att det finns ett alltför stort antal elever som inte går till skolan. Anledningarna till detta kan vara flera. Jag ser det som angeläget att fundera över vad det är som gör att de inte väljer, eller inte förmår, att gå till skolan. Kan en orsak vara att dessa elever inte tycker att arbetssätt, förväntningar och krav är hanterbara, begripliga eller meningsfulla?

Vi behöver ju inte gå längre än till oss själva. Skulle vi gå till en arbetsplats där vi inte har möjlighet att lyckas med våra arbetsuppgifter, eller kanske inte förstår vad det är vi ska göra eller inte har sammanhanget klart för oss? Jag skulle tycka att det var en dålig arbetsmiljö och skulle inte vilja vara där eftersom jag antagligen skulle uppleva att jag misslyckas hela tiden.

Elever som inte kommer till skolan får sämre möjligheter att studera vidare och kanske rent av hamnar i ett utanförskap i samhället. Skolan ska inte och får inte bidra till att individer exkluderas. Det handlar om att se allas lika värde och att ha respekt för varje individ.

Nu har ett nytt år börjat och jag tycker att vi alla, oavsett var i utbildningssystemen vi arbetar, ska ägna detta år till att fundera över hur skolan som arbetsplats och lärmiljö påverkar eleverna. Vi behöver undersöka vad som kan förändras så att alla elever kan hantera sin skolgång. En bra början är att fråga eleverna.

Pia Persson

Prenumerera på våra nyhetsbrev

Vill du få information om nya läromedel, specialpedagogisk forskning och praktik i Europa eller när det finns ett nytt nummer av tidningen Lika värde att ladda ner? Prenumerera på något av våra nyhetsbrev.

spsm.se/nyhetsbrev

SPECIALPEDAGOGISKA SKOLMYNDIGHETEN

13

Forskarporträttet

NAMN Frida Lygnegård

TITEL Universitetsadjunkt, Avdelningen för rehabilitering, Hälsohögskolan vid Jönköping University.

AKTUELL MED Avhandlingen "Participation in and outside school. Self-ratings by Swedish adolescents with and without impairments and long-term conditions".

FOTO: KAISA JUSLIN

Ungdomars röster om egen delaktighet

Frida Lygnegård, som verkar inom forskningsmiljön CHILD på Hälsohögskolan i Jönköping, drivs sedan många år av ett starkt engagemang för barn och ungas rättigheter. Nu har hon skrivit en avhandling där ungas egna upplevelser av delaktighet står i fokus och där alla oavsett funktionsförmåga har fått komma till tals på lika villkor.

Med avhandlingen vill Frida ge unga en egen röst och fokusera på helhetsperspektivet för att kunna gå utanför de ramar som informationen om en förutbestämd diagnos ger.

– En diagnos är absolut viktig, men den ger inte tillräckligt med information om hur en person fungerar i sin vardag. Den fångar heller inte upp de elever som upplever att de kanske har någon form av funktionsnedsättning som inte är diagnostiserad eller ligger i gränslandet. Jag ville därför undersöka delaktighet utifrån ungdomars egen upplevelse oavsett diagnos.

Frida undersökte om upplevelsen av delaktighet förändras över tid under en period i livet när det händer mycket i utvecklingen. Detta gjorde hon genom att göra en långtidsstudie med två olika mätpunkter; en när de unga respondenterna var 12–13 år och en när de var 15–16 år. Ungdomarna fick fylla i ett omfattande frågeformulär där de svarade på frågor om upplevelser av delaktighet hemma, i skolan, på fritiden och med kamrater. Frågorna hade två dimensioner, dels hur ofta de gjorde vissa aktiviteter, dels hur viktigt det var för dem att delta i aktiviteterna. Studierna genomfördes inom

tycker
tycker
tycker

ramen för forskningsprogrammet LoRDIA, som har följt cirka 1 500 skolelever i fyra kommuner i södra och sydvästra Sverige.

– Undersökningen är i sig unik. Det är den första svenska långtidsstudie, så vitt jag vet, som inkluderar såväl elever utan självrapporterade funktionsnedsättningar, såväl som ungdomar med diagnostiserade funktionsnedsättningar som följer läroplanen för elever med intellektuella funktionsnedsättningar. Och för att kunna genomföra detta ställdes det verkligen stora krav på oss som ville få reda på saker. De 300–400 frågorna var tvungna att anpassas så att alla elever kunde ta del av dem och svara på ett integritetssäkert sätt. Vi fick helt enkelt skapa metoder så att alla elever kunde bli inkluderade.

Inte mindre än fem pilotstudier genomfördes på frågebatteriet för att testa användbarhet och utformning av bland annat språk och svarsalternativ så att frågorna höll måttet och kunde besvaras av alla ungdomar oavsett förutsättningar. I den första datainsamlingen användes olika versioner av enkäten beroende på skolform, men i den andra datainsamlingen fick alla unga svara på frågor med precis samma utformning.

– Det ska sägas att det inte var ett enkelt jobb. Vi fick verkligen arbeta hårt för att få till ett material för alla. Men det tycker jag är en viktig aspekt av vad arbetet med barnkonventionen faktiskt också behöver handla om – att vi vuxna behöver jobba med oss själva och våra sätt för att kunna möta barn och unga.

Avhandlingen visar bland annat att upplevelsen av delaktighet i stort är förhållandevis stabil över tid och att det inte är en nedsättning i sig utan upplevelsen av situationen som är avgörande. Men den visar

också att nedsättningen är mer uppenbar i skolan och därför menar Frida att insatser för att öka delaktighet bör fokuseras dit.

– Vi behöver bredda bilden av eleven i skolan. Och vi behöver bli bättre på att ”tänka barnkonvention” på riktigt. Vuxna måste bli bättre på att lyssna på den unges beskrivning av sin situation även om den unges berättelse inte stämmer överens med den egna uppfattningen. Det här är sådant som vi pratar om varje dag och det känns självklart, men det är inte i varje vardagsituation vi vuxna ännu lever upp till det vi lär. Vi måste tänka bortom diagnos eller inte diagnos, fokusera på hur ungdomen fungerar och våga arbeta tvärvetenskapligt samt ta in fler bilder såsom exempelvis föräldrarnas och syskonens.

Ett av studiens allra mest spännande resultat är hur olika delar påverkar helheten. Unga som har bra kommunikation i hemmet och som har en nära och god relation till sina syskon upplever även en högre grad av delaktighet i skolan. Kort sagt kan sägas att ett gott stöd hemifrån i kombination av stöttande lärare i skolan visar sig vara det som spelar störst roll för ungdomens upplevelse av delaktighet i skolsituationen. ■

TEXT: **Karina Johansson**

ILLUSTRATION: **Helena Halvarsson**

Mer om Lordia och Child

Longitudinal Research on Development In Adolescence – LoRDIA är en långtidsstudie av ungdomar och deras utveckling till vuxna med fokus på sociala nätverk, skolanpassning, trivsel, psykisk hälsa och bruk av alkohol och droger. LoRDIA genomförs vid Hälsohögskolan i Jönköping i samarbete med Göteborgs universitet.

lordia.se

Children, Health, Intervention, Learning och Development (CHILD) forskar i barnens tjänst och bedriver nationellt ledande och internationellt erkänd forskning kring barn i behov av särskilt stöd i en tvärvetenskaplig miljö som undersöker barns behov, utveckling och framtid.

ju.se/child

POSTTIDNING B

RETUR TILL

Specialpedagogiska skolmyndigheten
Box 6074
700 06 Örebro

Nästa nummer ute den 3 maj

Tycker du också att alla ska nå målen med sin utbildning?

”Det är så häftigt att se elevernas utveckling och glädjen i att lära sig.”

Kristina Lindholm,
lärare på specialskola

Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder meningsfulla, intressanta och utvecklande arbetsuppgifter i en stimulerande miljö.

Hos oss får du arbeta för allas lika värde i en organisation där delaktighet och engagerade medarbetare värderas högt. Våra arbetsplatser är tillgänglighetsanpassade med bland annat tillgång till hörselslingor, tolk och synanpassning. Vi tycker det är viktigt att ha medarbetare som mår bra och satsar därför mycket på friskvård och kompetensutveckling.

Myndigheten har tolvhundra medarbetare och verksamhet över hela landet. Specialpedagoger, lärare, utre-

dare, elevassistenter, rektorer, psykologer och andra experter har samma viktiga uppdrag och mål: Vi jobbar för att alla i förskolan, skolan och vuxenutbildning ska få möjlighet att utvecklas och nå målen för sin utbildning – oavsett funktionsförmåga.

Vill du bidra till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik? På www.spsm.se/ledigajobb finns mer information om vad vi erbjuder.

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Telefon 010 473 50 00. Texttelefon 010 473 68 00.